

Besef van eindigheid

Over: korthed van leven: Marcus Aurelius, Kopland, Kunert

Over: besef van eindigheid: Heaney, van Kooten, Brodsky

Over: onvoltooid: Paz, Wieseltier

Over: kwetsbaar: Hoffman

Over: eindig/oneindig: Brodsky

Het onderwerp 'eindigheid' heeft me altijd bezig gehouden, niet alleen in negatieve zin (alles is ijdel), maar vooral in positieve zin (geniet van het leven, want we leven maar één keer). In de filosofie van de radicale eindigheid is er geen uitloop naar een eeuwigheid na dit leven. 'De filosofie van de radicale eindigheid van de mens sluit het uitzicht op een toekomstige wereld uit. Zij wil daarom een nieuwe verankering vinden van de mens in de ruimte, zonder afbreuk te doen aan de tijdelijkheid en sterfelijkheid van het bestaan. Hiermee treedt er een wezenlijke verschuiving in problematiek op. Het gaat niet meer om een aards bestaan, belicht vanuit de oneindigheid, maar om een aards bestaan, belicht vanuit tijdelijkheid en sterfelijkheid' Ik vind dit gevoel heel goed verwoord in de gedachte van Conny Stuart (1913); 'ik ben in de vergankelijkheid'. Alles is daarmee betrekkelijk en opent een speurtocht naar het meest waardevolle in het leven ((Koek G. 1999, 64).

Marcus Aurelius (121-180) - Duur van het leven

Onze levensduur, de tijd tussen geboorte en dood, is maar kort. In de ogen van Marcus Aurelius is het maar een stip.

'Dit kun je wel zeggen van de mens en zijn leven: de duur ervan is een stip, de materie veranderlijk als stromend water; zijn waarneming is vaag, zijn lichaam bestemd om uit elkaar te vallen en tot ontbinding over te gaan, zijn ziel dolend, zijn lot ondoorgrondelijk, zijn reputatie niet op een redelijk oordeel gegrond' (Aurelius M. II,17).

Joseph Brodsky (1940-1996- Het eindige en het oneindige

Volgens Joseph Brodsky is heimwee van het eindige naar het oneindige het kenmerk van de romantiek. Het is begrijpelijk, dat juist de dichtkunst (misschien juist de Russische dichtkunst) hier gevoelig voor is.

'Zijn leven lang wordt de mens door de tijd aangesproken in een keur van talen: die van onschuld, liefde, geloof, ervaring, geschiedenis, vermoeidheid, cynisme, schuld, verval, enzovoorts. Daaronder is de taal der liefde duidelijk de lingua franca. Zijn woordenschat neemt alle andere talen in zich op en het spreken van die taal streelt een onderwerp, hoe levenloos het ook is. Doordat men er zo over spreekt, wordt dat onderwerp iets van een geestelijke, bijna heilige orde en zowel de wijze waarop we onze geliefden zien als de aanduidingen die het Goede Boek geeft van wat God is klinken er dan in door. Liefde is in wezen een houding van het oneindige jegens het eindige. Het omgekeerde is ofwel geloof ofwel poëzie [...]. Het is het heimwee van het eindige naar het oneindige dat verklaart waarom het liefdesthema telkens weerkeert in de poëzie van Achmatova, niet haar feitelijke liefdesleven. De liefde is voor haar een taal geworden, een code waarin ze de boodschappen van de tijd kan vastleggen of althans hun melodie kan overbrengen; ze hoorde ze zo gewoon beter. Want de grootste belangstelling van deze dichteres ging uit, niet naar haar eigen leven, maar juist naar de tijd en de invloed van zijn eenzang op de menselijke ziel en op haar eigen dictie in het bijzonder...met het doel de eenzang van de oneindigheid beter hoorbaar te maken' (Brodsky J. 1987, 51-52).

Seamus Heaney (1939) - Onze spirituele hoogte en diepte

Heaney citeert een gedicht van Yeats (1865-1939) en ziet hierin niet alleen een beschrijving

van het weer, maar ook een uiting van een metafysische behoefte.

‘Dit is een buitengewoon levendige weergave van een kramp van bewustwording, een moment van blootgesteld worden aan de totale dimensies van wat Wallace Stevens eens noemde onze ‘spirituele hoogte en diepte’. De turbulentie van de regels dramatiseert een plotselinge vrees dat er geen schuilplaats is, dat het individuele mensenleven niet kan worden beschermd tegen de ijzige kou van de sterren. De kwetsbaarheid van de geest, de huivering voor de oneindige ruimte en de verwarring tegenover de onverbiddelijke inquisitie die ze vertegenwoordigen –dat alles is gelijktijdig aanwezig’ (Heaney 1996, 131).

Eva Hoffman (1945) - Liefhebben omdat we sterven

Volgens Hoffman moeten we de Holocaust niet als norm nemen voor de wijze waarop wij leven. We moeten het heden niet uitsluitend beoordelen in het licht van het verleden, maar het in zijn eigen licht en duisternis zien.

‘En toch, als we niet in eeuwige melancholie of nihilistische wanhoop willen vervallen, mogen we de holocaust niet als norm nemen die mensenlevens regeert. We mogen er niet van uitgaan als basis, of ernaar streven als een vorm van transcendentie, van de zwartste soort dan wel te verstaan. Daarom is het noodzakelijk het verleden te scheiden van het heden en het heden te beoordelen in zijn eigen licht. Het is noodzakelijk in een levensvisie rekening te houden met verlies, zonder het zuurdesem van meeleven of inleven, of de erkenning van onze onzekerheid en zwakte te verliezen. Nogmaals, kennisverwerving van de shoah is een acute vorm van de kennis waarmee we allemaal rekening moeten houden, het besef van ieders kwetsbaarheid voor de invloed van tijd en verval, het stille leed dat onze gewone sterfelijke toestand vergezelt en waarvan de enige compensatie misschien onze gevoeligheid voor elkaars kwetsbaarheden is, voor wat Adam Zagajewski ‘de verminkte wereld’ noemt. We moeten elkaar liefhebben of sterven, zei W.H.Auden. Eigenlijk moeten we elkaar liefhebben én sterven. We moeten uiteindelijk elkaar liefhebben omdat we sterven’ (Hoffmann E. 2004, 95-96).

Kees van Kooten (1941) - Permanent besef van eindigheid

In een interview in de VPRO-gids filosofeert Van Kooten over de eindigheid van het menselijk leven. Hij probeert de emotionele gecompliceerdheid van het besef van eindigheid onder woorden te brengen.

‘Het is de mens niet vergund om één emotie tegelijkertijd te hebben. Er zit altijd die ene schaduwgedachte achter: het is allemaal tijdelijk en morgen kan het afgelopen zijn. En wie zal er als eerste van ons tweeën doodgaan? Ik moet er niet aan denken, en toch moet ik er aan denken’ (zwijgt, vervolgt dan op laconieke toon:) ‘Maar je kunt het in bepaalde gezonde roezen wel vergeten. Als ik in Frankrijk in mijn eentje door de bergen fiets, en de rem bloeit, en je valt bijna van je zadel door de zoete lucht, dan plaats ik daar niet zo snel een komma achter’ (Kooten van K. 2000).

Rutger Kopland (1934-2012) - De utopie van het nu

Kopland is niet gecharmeerd van iets wat vóór of achter ons leven ligt, maar van het moment van het leven zelf.

‘Ik ben een kortstondig bewoner van deze aardbol, met alle vreugde en narigheid van dien en zonder ideeën over een hiervoor- of een hiernamaals. Ik ben er, het is er, in alle hevigheid, in plaats van eeuwigheid. Een moment, de utopie van het nu’ (Kopland R. 1996, 176).

Günther Kunert (1929) - Het gevoel sterfelijk te zijn

In het gewone, dagelijkse leven dring het bijna niet tot ons door, dat we sterfelijk zijn. Soms, ineens, is dat gevoel er.

‘Dan weet je plotseling dat je sterfelijk bent. Omdat op dit onvoorbereide ogenblik de voorwerpen in de kamer je al heel vreemd voorkomen. Zelfs de draaistoel doet zo alsof hij je nog nooit gedragen heeft en de slijtagesporen zijn afkomstig van iemand die je niet meer identificeren kunt. De schilderijen aan de muur laten je koud: de stilzwijgende dialoog met hen is afgebroken. Zoals de dingen liggen, liggen of staan ze in geen enkele relatie meer tot jou en laten weten: ze kunnen het ook zonder jou stellen. Alleen jij kunt zonder hen niet zijn want als je zonder hen bent, ben je ook niet meer. Ze geven je blik niet langer vertrouwelijk terug, ze zijn star en fossiel geworden, als met geweld tot hun bekende vormen teruggebracht, wat ze, door zich van je af te wenden, ook te kennen geven. Voor een kleine seconde zeggen ze hun normale uiterlijk op voor diegene wiens zwakte zijn onweerstaanbare vergankelijkheid is, om hem die honend bewust te maken. Ze willen hem overleven en spiegelen hem voor dat ze dit doel al bereikt zouden hebben’ (Kunert G. 1983, 91)

Octavio Paz (1914-1998) - Voltooide onvoltooidheid

Paz ziet het leven in het aangezicht van de dood en van de onvoltooidheid van het leven. Leven in het nu voltrekt zich altijd in het aangezicht van de dood.

De mens als gedicht

‘De mens is het onaffe, hoewel hij echt is in zijn onvoltooidheid; en daarom maakt hij gedichten, beelden waarin hij zichzelf realiseert en voltooit zonder zich ooit helemaal Ovloedig te voltooien. Hij is zelf een gedicht: hij is het altijd voortdurend in staat zijn om volledig te zijn en om zich zo te voltooien in zijn onvoltooidheid’ (Paz O.1990a, 132-133).

Sterfelijk

‘De Ethica van het nu is niet hedonistisch in de vulgaire zin van het woord, ook al wordt het genot en het lichaam erdoor bevestigd. Het nu laat ons zien dat het eind niet verschillend is van of tegengesteld aan het begin is, maar dat het zijn complement is, zijn onafscheidelijke helft. Leven in het nu is leven in het aangezicht van de dood. De mens bedacht eeuwigheden en toekomsten om aan de dood te ontsnappen maar elk van deze bedenkzels was een dodelijke valstrik. Het nu verzoent ons met onze realiteit: we zijn sterfelijk. Alleen tegenover de dood is ons leven werkelijk leven. In het nu is onze dood niet gescheiden van ons leven: ze zijn dezelfde realiteit, dezelfde vrucht’ (Paz O. 1990a, 175).

Leon Wieseltier (1952) - Huilen om de eindigheid

Wieseltier beschrijft uitvoerig het joodse rouwproces, waaraan hij deelneemt bij de dood van zijn vader.

‘Ik huil onbedaarlijk. Maar waarom eigenlijk? Om mijn vader natuurlijk. Maar om wat van mijn vader eigenlijk? Ik had zijn overlijden verwacht. Ik huil omdat er een eind is gekomen aan alles waarvan hij genoot., van zijn kleinkinderen tot aan zijn ruzies. Nee, het is meer. Ik huil om zijn eerste ontmoeting met de dood, de ontmoeting waaraan hij heeft kunnen ontkomen. Nee, het is meer. Ik huil om het feit dat zijn pijn zijn vreugden heeft overwonnen. Hij was een ongelukkig man. Nee, het is meer. Ik huil omdat het zijn

eindig is. Ik weet wat ik bedoel. Nergens ben ik zo bang voor als voor eindigheid. 'De mens komt uit stof en eindigt in stof. Hij brengt zijn brood met zijn leven. Hij is als de potscherf die breekt, het gras dat verdort. De bloem die verwelkt, de schaduw die voorbijtrekt, de wolk die verdwijnt, de wind die waait, het stof dat in de lucht hangt, de droom die wegvliegt'. 'Nee, het is meer. Ik huil om het feit dat zijn pijn zijn vreugden heeft overwonnen. Hij was een ongelukkig man. Nee, het is meer. Ik huil omdat het zijn eindig is. Ik weet wat ik bedoel. Nergens ben ik zo bang voor als voor eindigheid. 'De mens komt uit stof en eindigt in stof. Hij brengt zijn brood met zijn leven. Hij is als de potscherf die breekt, het gras dat verdort, de bloem die verwelkt, de schaduw die voorbijtrekt, de wolk die verdwijnt, de wind die waait, het stof dat in de lucht hangt, de droom die wegvliegt'. Eindelijk is het gebed voorbij. Ik sluit de ark. Het licht verdwijnt. Zijn eretaak is nu mijn eretaak. Mijn diepste wond is opengereten. Ik heb filosofie ontleend aan mijn vaders dood, en samen met die filosofie doodsangst' (Wieseltier L. 1999, 265-266).